

DOI: 10.33663/1563-3349-2023-34-582-598

УДК 341.1/8

Л. Г. ФАЛАЛЄЄВА,
доктор юридичних наук*
ORCID: 0000-0001-6089-2459

ВЗАЄМОДІЯ ПАРАДИГМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ПРАВ ЛЮДИНИ І МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА КРІЗЬ ПРИЗМУ ОБОВ'ЯЗКІВ ОКУПАЦІЙНОЇ ДЕРЖАВИ

У дослідженні висвітлено теоретичне і практичне значення дотримання / забезпечення дотримання норм міжнародного права прав людини на окупованій території та обов'язків держави-окупанта згідно з міжнародним гуманітарним правом, які, маючи обмежені точки дотику і відмінні механізми реалізації, взаємодіють, застосовуються паралельно, взаємодоповнюють одне одного задля належного захисту гарантованих прав. Проаналізовано сутність і особливості взаємодії парадигм цих галузей міжнародного права як одного з важливих чинників, що сприяють виконанню державами взятих на себе зобов'язань щодо забезпечення / захисту прав людини, передусім основоположних прав, в умовах збройних конфліктів, зокрема, у процесі нічим не спровокованої російської збройної агресії проти України в екзистенційному і цивілізаційному вимірах та під час окупації.

Ключові слова: міжнародне право прав людини, міжнародне гуманітарне право, принцип поваги до прав людини та основоположних свобод, принцип незастосування сили або погрози силою, збройний конфлікт, режим окупації, цивільне населення, права людини, основоположні права, міжнародні договори, міжнародні зобов'язання, міжнародні стандарти, європейська інтеграція, європейська ідентичність.

Falalieieva Liudmyla. Interaction of paradigms of international human rights law and international humanitarian law through the prism of obligations of the occupying power

The article highlights theoretical and practical significance of complying or ensuring compliance with the norms of international human rights law in occupied territories and the obligations of the occupying power in accordance with international humanitarian law. Being distinct and having different implementation mechanisms, these bodies of law are applied in parallel, complementing each other to ensure proper protection of guaranteed rights. This study reveals the essence of and peculiarities of the interaction between the paradigms of these two fields of international law, as one of the most important factors contributing to the fulfillment by the states of their obligations to observe/protect human rights, especially fundamental rights in times of armed conflicts, for instance, during Russian unprovoked aggression against Ukraine in its existential and civilizational dimensions, and during the occupation.

* **Falalieieva Liudmyla**, Doctor of Juridical Sciences

Key words: *international human rights law, international humanitarian law, principle of respect for human rights and fundamental freedoms, principle of non-use of force or the threat of force, armed conflict, regime of occupation, civilians, human rights, fundamental rights, international treaties, international obligations, international standards, European integration, European identity.*

Актуальність теми. У цивілізаційному та екзистенційному вимірах на території України триває збройна агресія РФ, під час якої дев'ять років поспіль грубо і системно порушуються права людини, серйозно і масово – права цивільного населення. Поза сумнівом, це актуалізує необхідність розширення можливостей забезпечення дотримання міжнародних стандартів і розбудови спроможностей виконання міжнародних зобов'язань у сфері захисту прав людини та захисту цивільного населення й інших підзахисних осіб, жертв збройного конфлікту, відповідно, дотримання / забезпечення дотримання норм міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права, які, маючи обмежені точки дотику і відмінні механізми реалізації, взаємодіють, застосовуються паралельно, органічно взаємодоповнюють одне одного задля належного захисту гарантованих прав.

Особливе значення за реалій збройної агресії, окупації та анексії мають зобов'язання поважати / дотримуватися (негативні обов'язки) й забезпечувати повагу / дотримання (позитивні обов'язки) «в будь-який час і за будь-яких обставин» міжнародного права прав людини¹ та «за всіх обставин» міжнародного гуманітарного права². Водночас принцип поваги до прав людини та основоположних свобод «як основний принцип міжнародного права набуває все більшого значення у зв'язку із загальним визнанням того, що однією з основних функцій держави є забезпечення дотримання прав людини»³. При цьому міжнародні стандарти прав людини, як стверджує професор П. Рабінович, фіксують мінімально необхідний або бажаний зміст і/чи обсяг прав людини, зумовлений досягнутим рівнем соціального розвитку та його динамікою, а також встановлюють позитивні обов'язки держав щодо їх забезпечення і захисту⁴ «в будь-який час і за будь-яких обставин», отже, як у мирний час, так і в період міжнародних / неміжнародних збройних конфліктів, під час окупації. Викладене підкреслює актуальність обраної теми, її теоретичне і практичне значення.

Постановка проблеми. У площині міждисциплінарних підходів цілком очевидно, що «міжнародно-правові засоби забезпечення міжнародної безпеки поки що не стали гарантією мирних відносин між державами»⁵, тому українська доктрина міжнародного права вже вивчає цю проблематику, зокрема щодо удосконалення організаційно-правових механізмів і їхньої практичної застосовності, тенденцій розвитку системи юридичних гарантій міжнародної безпеки. Відповідні дослідження можуть стати теоретико-методологічним підґрунтям реформування відповідальних органів, передусім Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй, удосконалення відповідних

практик підтримання міжнародного миру і безпеки, конструювання оптимальної повоєнної моделі міжнародного правопорядку. Наведена тематика є екзистенційною.

Стаття є однією з перших в Україні спроб проаналізувати особливості взаємодії у парадигмальному вимірі міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права, а також з'ясувати проблеми і перспективи їх комплементарного застосування в контексті обов'язків окупаційної держави.

Огляд літератури. У методологічній площині та прикладному ракурсі комплексний підхід до окресленої проблематики здатний поєднати доктринальні погляди і практичні надбання, пов'язані з багатогранністю міжнародно-правових зобов'язань держави у сфері прав людини під час збройного конфлікту та пов'язаних з ним ситуацій, зокрема окупації, властивий, переважно, зарубіжним науковцям, серед яких – Ф. Алстон, А. Бувьє, Е. Давід, Ф. Кальсховен, Л. Кемерон, Е. Кюстер, Н. Мельцер, Є. Пеїч, М. Сассолі, К. Сіммонс, Г. Штейнер. Окремі аспекти цієї тематики з позицій аксіології права, антропології права, а також теоретико-методологічних можливостей феноменології права та інтегративного праворозуміння розкривалися у працях вітчизняних вчених: В. Буткевича, М. Гнатовського, В. Денисова, Т. Короткого, В. Мищика, О. Мережка, П. Рабіновича, В. Репецького, Т. Сироїд, О. Скрипнюка, Н. Хендель, Г. Хрислової та ін.

Мета і завдання дослідження полягають у виокремленні чинників і проблем, пов'язаних із застосовністю міжнародного права прав людини на окупованій території, у висвітленні значення покладених в основу як «твердого ядра» (англ. *hard core*) парадигм міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права – поваги до людської гідності та принципів гуманності, – стану їх дотримання в умовах російської збройної агресії та тимчасової окупації частини території України, що не набуло достатнього осмислення в сучасній українській юриспруденції, зокрема у вітчизняній науці міжнародного права.

Виклад основного матеріалу. Взаємодія, взаємовплив, взаємодоповнення, паралельне застосування міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права є вельми важливим в умовах збройних конфліктів та окупації, позаяк обидві названі галузі міжнародного права відображають універсальні / загальнолюдські цінності та мають за мету насамперед забезпечення поваги до людини як носія прав, її гідності, а також гуманного поводження з нею. Професор В. Денисов характеризує взаємодію норм міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права як новацію Додаткового протоколу I і Додаткового протоколу II від 8 червня 1977 р. до Женевських конвенцій про захист жертв війни від 12 серпня 1949 р., визнаючи, що така взаємодія має місце, хоча вони є різними правовими режимами; вочевидь зазначені галузі «стали доповненням одна одної завдяки спільним для них обох цілям гуманітарного характеру»⁶, гуманістичної спрямованості. Водночас, як зауважують М. Гнатовський, Т. Короткий і Н. Хендель, «хоча

існують численні випадки, коли міжнародне гуманітарне право та міжнародне право прав людини доповнюють одне одного або відсилають одне до одного, найбільш типовим варіантом співвідношення норм цих двох галузей є їхнє паралельне застосування. За такої ситуації кожна з них застосовується до конкретних фактів, оцінюючи їх відповідно до своїх власних вимог... Паралельне застосування міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини може також включати випадки, коли окремі категорії з однієї з цих галузей братимуться до уваги для застосування норм іншої. Наприклад, зміст права на життя, передбаченого міжнародним правом прав людини, за ситуації збройного конфлікту тлумачитиметься відповідно до положень міжнародного гуманітарного права»⁷.

Застосовність міжнародного права прав людини в умовах збройних конфліктів Міжнародний суд ООН уперше визнав у Консультативному висновку за запитом Генеральної Асамблеї ООН про правомірність загрози ядерною зброєю або її застосування від 8 липня 1996 р., в якому встановив прийнятність застосовності підходу як *lex generalis* до *lex specialis* щодо співвідношення зазначених галузей міжнародного права, констатувавши, що «...захист, гарантований Міжнародним пактом про громадянські та політичні права, не припиняється під час війни, за винятком дії статті 4 Пакту, згідно з якою є допустимим відступ від деяких положень під час надзвичайного стану в державі. Повага до права на життя, однак, не належить до таких положень. У принципі, право не бути свавільно позбавленим життя застосовується й під час воєнних дій. Проте визначення того, що є свавільним позбавленням життя, має здійснюватися відповідно до застосовного *lex specialis*, тобто – до права, що застосовується у період збройного конфлікту і призначене для регулювання ведення воєнних дій. Таким чином, чи конкретна втрата життя внаслідок використання певного виду зброї у ході бойових дій має розглядатися як свавільне позбавлення життя у контексті статті 6 Пакту, може бути вирішене лише шляхом відсилання до права, застосовного під час збройного конфлікту, а не виведене з положень самого Пакту» (п. 25)⁸. Узагальнюючи викладене, надмірно не спрощуючи воєнні реалії та не виправдано не абсолютизуючи принцип *lex specialis*, зауважимо, що він визначає *ad hoc*, яка норма домінує над іншою в кожній конкретній ситуації, позаяк цей принцип передбачає *stricto sensu* необхідність кожного разу, як з юридичної, так і з фактичної точок зору, співвідносити, беручи до уваги конкретні норми, специфіку контексту, а не зосереджуватись суто на співвідношенні міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права як таких.

Аналізуючи правові засади регулювання і реальний стан захисту цивільного населення під час збройних конфліктів, професор Т. Сироїд небезпідставно стверджує, що «під час багатьох конфліктів регулярно порушуються базові норми міжнародного гуманітарного права в умовах практично повної безкарності. Безкарність залишається поширеним явищем у ході всіх зброй-

них конфліктів і сприяє подальшим порушенням»⁹. Водночас у Консультативному висновку про правомірність загрози ядерною зброєю або її застосування від 8 липня 1996 р. Міжнародний суд ООН підтвердив, що міжнародне гуманітарне право поєднує як договірні, так і звичаєві норми, а «велика кількість норм міжнародного гуманітарного права, які застосовуються під час збройного конфлікту, є базовими для поваги людини та «елементарних міркувань гуманності», як це встановив Суд у рішенні від 9 квітня 1949 р. у справі про протоку Корфу... Крім того, ці базові норми мають дотримуватися всіма державами, незалежно від того, ратифікували вони конвенції, що містять ці норми, чи ні, оскільки останні становлять не порушні принципи міжнародного звичаєвого права» (п. 79)¹⁰. Крім того, як підкреслює професор Фріц Кальсховен (Нідерланди), збереження людяності в умовах суворих реалій війни є вторинним завданням міжнародного гуманітарного права, а першочерговим має бути запобігання збройним конфліктам¹¹.

Міжнародне право прав людини дає змогу заповнити наявні прогалини у міжнародному гуманітарному праві, оскільки захист прав людини не припиняється «під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації», за винятком випадків, визначених деякими міжнародними договорами, ключовими з яких є: Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р. (далі – МПГПП; ст. 4); Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (відома як Європейська конвенція з прав людини, далі – ЄКПЛ; ст. 15); Американська конвенція про права людини 1969 р. (ст. 27). Примітно, що 3 вересня 2023 р. виповниться 70 років від дати набрання чинності ЄКПЛ, в якій, за визначенням професора В. Мицика, «...встановлено всі життєво необхідні права людини, а також механізми їх гарантування, захисту та забезпечення на практиці»¹². Зауважимо, що судова імплементація ЄКПЛ в Україні є одним із ключових індикаторів, показників виконання державою своїх договірних зобов'язань, однак донині вона не має далекоглядного і загального характеру, її вплив на практику правозастосування, судову практику міг бути далекосяжнішим, саме на це спрямовані: Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»¹³ від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV у редакції від 2 грудня 2012 р. № 5463-VI, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини»¹⁴ від 18 жовтня 2022 р. № 2689-IX, Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини»¹⁵ від 18 жовтня 2022 р. № 2690-IX, а також План дій Ради Європи для України «Стійкість, відновлення та реконструкція» на 2023–2026 рр., що має на меті, з урахуванням воєнного й повоєнного контекстів, супроводжувати їх проблем і обмежень¹⁶, підтримку дій України на вико-

нання зобов'язань як держави – члена Ради Європи, сприяння національним зусиллям з відновлення, пов'язуючи саме з цим процесом євроінтеграційну перспективу держави.

Вочевидь міжнародне право прав людини та міжнародне гуманітарне право діють в умовах збройних конфліктів і окупації, маючи «спільні цілі, ціннісну основу та гуманістичну спрямованість і підлягають застосуванню в «інтеграційний спосіб», забезпечуючи кумулятивний захист...»¹⁷. У п. 11 ухваленого Комітетом ООН з прав людини Зауваження загального порядку № 31 [80]: Природа загальних юридичних зобов'язань, що покладаються на держави – учасниці Пакту (CCPR/C/21/Rev.1/Add.13) міститься посилання на Зауваження загального порядку № 29: Надзвичайна ситуація (стаття 4) й акцентується увага на тому, що положення МПГПП застосовуються також і в ситуаціях збройних конфліктів, до яких застосовні норми міжнародного гуманітарного права¹⁸. Навіть якщо стосовно деяких передбачених МПГПП прав може бути доцільним застосування більш конкретних норм міжнародного гуманітарного права для цілей тлумачення прав, закріплених у Пакті, ці дві правові сфери є взаємодоповнювальними, а не взаємовиключними¹⁹. Серед іншого, це пояснюється тим, що «захист цивільного населення під час збройних конфліктів є одним із багатограних аспектів захисту прав людини, який безпосередньо пов'язаний з виникненням особливих (виняткових) обставин»²⁰.

Характеризуючи особливу природу права збройних конфліктів, відомий бельгійський вчений, професор Ерік Давід наголошує, що це «право, розраховане на виняткові ситуації і застосовується тоді, коли багато норм припиняє діяти. Воно – останній бастион, зведений посеред варварства війни, щоб не допустити ще більшого варварства, яким стало б порушення цих норм...»²¹. Звісно, «право збройних конфліктів застосовується у відносинах між сторонами конфлікту»²², позаяк «міжнародне гуманітарне право містить норми, які розраховувалися на практичне застосування в реаліях війни, а не на дискусії в судових залах»²³. Власне, «серед усіх галузей міжнародного права міжнародне гуманітарне право є ледь не єдиною, яка ...встановлює правовий режим, що починає діяти тільки за дотримання низки вимог – при кваліфікації певної ситуації як збройного конфлікту міжнародного або неміжнародного характеру»²⁴. У доктрині міжнародного права ретельно обґрунтовано, що «єдиною обставиною, достатньою для застосування гуманітарного права, є наявність збройного конфлікту»²⁵, за якого воно забезпечує «... захист людської гідності у надзвичайних обставинах»²⁶, а в основу міжнародного права прав людини покладено «...етичну аксіому, права людини застосовуються до всіх і скрізь, та, стосуючись усіх сторін людського життя, вони мають значно більший вплив на суспільну думку і міжнародну політику, ніж міжнародне гуманітарне право, застосовне лише під час збройних конфліктів – ситуації, якої треба уникати. Тому правозахисні ідеї здійснюють все більш помітний вплив на міжнародне гуманітарне право»²⁷, акту-

алізуючи необхідність їхнього одночасного та узгодженого застосування у конкретних ситуаціях, максимально беручи до уваги специфіку загального контексту, деталізацію та адаптованість до кожної окремо взятої ситуації, індивідуальні обставини справи.

Варто також враховувати, що хоча метою як міжнародного гуманітарного права, так і міжнародного права прав людини є забезпечення поваги до людини як безпосереднього носія прав, її гідності, кожна з цих галузей міжнародного права має власні механізми імплементації, спеціально увідповіднені типовим ситуаціям, для яких вони були створені²⁸. Безсумнівно, норми, що забезпечують захист прав людини, передусім основоположних прав, продовжують застосовуватися під час збройних конфліктів. З одного боку, міжнародне право прав людини дає змогу заповнити наявні прогалини в міжнародному гуманітарному праві, «підсилити» дію його норм як юридичних гарантій під час збройних конфліктів та окупації, а з другого – останнє стимулює розвиток першого, заохочуючи до закріплення більш чітких і недвозначних *mutatis mutandis* формулювань, застосовних у практичній площині на окупованій території.

В основу права окупації як інституту міжнародного гуманітарного права, встановлення окупаційного режиму покладено звичаєву норму міжнародного права, закріплену в ст. 42 Положення про закони і звичаї війни на суходолі, що додається до Гаазької конвенції (IV) про закони і звичаї ведення війни на суходолі від 18 жовтня 1907 р., згідно з якою територія визнається окупованою, якщо вона фактично перебуває під владою збройних сил іншої держави. Власне, окупація (не змінює правового статусу окупованої території; тимчасовий стан, за якого суверенітет над цією територією не переходить до держави-окупанта) поширюється лише на ту територію, де така влада встановлена і здатна виконувати свої функції. Спільна для чотирьох Женевських конвенцій про захист жертв війни від 12 серпня 1949 р., ст. 2 містить положення, відповідно до якого Женевські конвенції застосовуються у всіх випадках часткової або повної окупації території держави – учасниці конвенцій, навіть якщо цій окупації не чиниться жодний збройний опір. Як відомо, Україна та РФ є учасницями цих міжнародних договорів, а з наведених положень випливає, що остання окупувала частину території України, зокрема Автономну Республіку Крим і місто Севастополь, без збройного спротиву України. Отже, на них поширюється правовий режим окупації, а РФ як держава-окупант не має суверенітету над окупованою територією (хоча й визнала свою юрисдикцію над Кримом), відповідальна за дотримання та зобов'язана забезпечити дотримання прав людини місцевого населення на окупованій території, як це передбачено ст. 1 Женевської конвенції (IV) про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р., що є важливим джерелом регулювання правового режиму окупації: статті 1–12, 27, 29–34, 47, 49, 51–53, 59, 61–77 і 143. Зазначимо, що за змістом ст. 1 щодо зобов'язань держав-учасниць «за всіх обставин» дотримуватися й забезпечувати

дотримання відповідної конвенції теж є спільною для всіх чотирьох Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 р. Наразі проблемним є практичне застосування РФ як державою-окупантом правового режиму окупації, виконання нею обов'язків окупаційної держави за договірним (насамперед ст. 42–56 Положення про закони і звичаї війни на суходолі, що додається до Гаазької конвенції (IV) про закони і звичаї ведення війни на суходолі 1907 р., Женевською конвенцією (IV) про захист цивільного населення під час війни 1949 р., Додатковим протоколом I 1977 р.) та звичаєвим міжнародним гуманітарним правом.

У доктрині міжнародного права, в експертних викладках неоднозначні підходи, однак переважає позиція, згідно з якою серед юридичних підстав застосування міжнародного права прав людини на окупованій території вирізняють: по-перше, міжнародні договори у сфері прав людини, учасницею яких є держава-окупант, можуть застосовуватись екстратериторіально (англ. *extraterritorial*), зважаючи на здійснення «ефективного контролю» над окупованою територією, який відповідає вимогам ст. 1 ЄКПЛ; по-друге, міжнародні договори з прав людини можуть продовжувати застосовуватися на окупованій території, залишаючись чинними у період окупації, оскільки вони були ратифіковані окупованою державою і були чинними на момент окупації (на практиці їх дія в таких умовах є малоімовірною й навряд чи надто обнадійливою); по-третє, застосування міжнародного права прав людини на окупованій території може впливати з еволюційного тлумачення п. 2 ст. 64 Женевської конвенції (IV) про захист цивільного населення під час війни 1949 р. та ст. 43 Положення про закони і звичаї війни на суходолі, що додається до Гаазької конвенції (IV) про закони і звичаї ведення війни на суходолі 1907 р.; по-четверте, права людини мають дотримуватися державою-окупантом як складова міжнародного звичаєвого права²⁹.

Окреслені підходи демонструють взаємодію парадигм і взаємний вплив на розвиток і застосування норм зазначених галузей міжнародного права, які взаємодоповнюють або послідовно відсилають одна до одної, застосовуються паралельно, передусім, коли йдеться про людську гідність і принципи гуманності, за наявності відмінностей поєднаних ними норм, оскільки деякі права людини знаходяться поза межами сфери дії міжнародного гуманітарного права, водночас не всі норми останнього охоплюються міжнародним правом прав людини, що підтверджено практикою і визнано наукою міжнародного права.

Україна поінформувала Генерального секретаря ООН та Генерального секретаря Ради Європи, що РФ як держава-окупант є повністю відповідальною за захист прав людини на тимчасово окупованих нею територіях. Окупаційна держава зобов'язана вжити всіх залежних від неї заходів задля того, щоб відновити та забезпечити громадський порядок і безпеку на окупованій території, забезпечити дотримання прав людини місцевого населення. При цьому необхідно враховувати, що «Україна не здійснює на цій окупава-

ній території ефективного контролю, а отже, не може відповідати за грубі порушення прав людини»³⁰. Водночас М. Антонович підкреслює: «Як у результаті окупації та анексії Криму, так і в ситуації агресії на Сході України та окупації частини території України, Російська Федерація відповідальна за порушення прав людини... на цих територіях, оскільки на даний час вона здійснює там не лише ефективний контроль, а й загальний контроль»³¹. Скажімо, в Автономній Республіці Крим і місті Севастополі РФ запровадила дію свого законодавства, місцевому населенню надала російське громадянство, вдалася до примусової паспортизації тощо. Управління Верховного комісара ООН з прав людини (далі – УВКПЛ) вкотре вказує на те, що триваючі порушення міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини, які вчиняє держава-окупант, повинні бути визнані й усунені (п. 130)³², а також рекомендує РФ «виконувати обов'язки як носій зобов'язань у Криму за міжнародним правом прав людини та дотримуватися зобов'язань як держава-окупант відповідно до міжнародного гуманітарного права» (п. 137 а)³³ у практичній площині.

На тимчасово окупованих РФ частинах державної території України дотримання та забезпечення дотримання обов'язків держави-окупанта з прав людини залишаються в теорії, не реалізуються на практиці окупаційною державою, яка грубо й системно їх порушує, зокрема: право на життя, свободу та особисту недоторканність; право на гідне поводження та недопустимість застосування катувань, жорстокого і нелюдського, або такого, що принижує людську гідність, поводження³⁴; право на справедливий суд і захист від свавільного затримання; право на вільне вираження своїх поглядів і переконань; право на свободу пересування; право на володіння майном; право на соціальний захист; право на освіту та розвиток особистості. Відтак в умовах режиму окупації право зберігається, але не забезпечується державою-окупантом, яка порушує взяті на себе міжнародно-правові зобов'язання, не виконуючи обов'язків окупаційної держави.

У висновках доповіді щодо ситуації з правами людини в Україні, УВКПЛ констатує, що «у Криму держава-окупант порушувала міжнародне гуманітарне право та міжнародне право прав людини: порушення права на свободу релігії та переконань, незаконна депортація і примусове переміщення, у тому числі осіб, узятих під варту, а також принижуюче поводження та умови тримання під вартою» (п. 119)³⁵. Як у періодичних доповідях УВКПЛ, так і в тематичній, РФ вкотре закликається «дотримуватися зобов'язань за міжнародним правом прав людини на окупованій території та зобов'язань держави-окупанта відповідно до міжнародного гуманітарного права» (139 q)³⁶, однак аргументація останньої повсякчас наполегливо переноситься нею поза межі міжнародно-правового регулювання, не ґрунтується на фактах і доказах, засвідчуючи системне порушення РФ загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права.

За вчинені в Україні міжнародно-протиправні діяння РФ має бути притягнута до міжнародно-правової відповідальності, що не підміняє, а доповнює індивідуальну кримінальну відповідальність осіб, винних у скоєнні злочину агресії, злочину геноциду, воєнних злочинів, злочинів проти людяності. *Ubi jus, ibi remedia* (з лат.: де право, там й інструменти його забезпечення), однак реалії сьогодення вітчизняної законодавчої бази такі, що злочинами проти людяності не доповнений Кримінальний кодекс України. Відповідальність командирів на рівні національного законодавства теж донині не встановлена, отже, вони не нестимуть кримінальної відповідальності за діяння, вчинені до набрання чинності законом, яким їх криміналізовано. Усе це відбивається на підтриманні юрисдикційної спроможності України щодо вчинених росіянами на її території міжнародних злочинів, на їх кваліфікації та відмежуванні від суміжних складів злочинів. Водночас на відновлення справедливості, забезпечення невідворотності покарання за вчинені міжнародні злочини, зокрема злочин геноциду, воєнні злочини і злочини проти людяності, на боротьбу з безкарністю за їх скоєння є запит українського суспільства та міжнародного співтовариства.

Поза сумнівом, «для забезпечення відповідальності за порушення міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права вкрай важливо, щоб відповідні органи влади розслідували заяви, збирали та зберігали докази... Винні особи... мають бути притягнуті до відповідальності, а жертви та їхні родичі повинні мати змогу реалізувати свої права на правосуддя, встановлення істини та відшкодування завданої шкоди» (п. 93)³⁷, відновлення справедливості. Необхідно проводити оперативні та ефективні розслідування за всіма твердженнями про порушення прав людини, притягати до відповідальності осіб, винних у їх порушенні. У цьому контексті та пов'язаних з ним, для забезпечення відповідальності та відновлення справедливості важливе значення мають встановлення істини, правосуддя, відшкодування завданої шкоди і гарантії недопущення повторних порушень.

Комплексний підхід, що поєднує важелі воєнного, політичного, економічного, міжнародно-правового впливу на РФ, кордони якої «ніде не закінчуються», матиме кумулятивний ефект, стане запорукою деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих частин державної території, інтенсифікації переможної боротьби України за право на буття та українців за право на життя, за українську національну ідентичність, головним ідентитетом якої слугує національна свідомість, а також за власну європейську ідентичність як вагомий чинник, що впливає на поступ європейської інтеграції України, на темпи її практичної реалізації.

Висновки. Особливої уваги заслуговує обов'язок держави поширювати знання з міжнародного гуманітарного права, що є складовою забезпечення його дотримання «за всіх обставин» окупаційною державою, всіма учасниками збройного конфлікту. Вони мають належно застосовувати принципи і норми міжнародного гуманітарного права у практичних ситуаціях, забезпе-

чувати документування воєнних злочинів, сформувати негативне ставлення до порушень прав людини та принципів гуманності, до недотримання принципів і норм міжнародного гуманітарного права. Обов'язки окупаційної держави, серед іншого, стосовно захисту людської гідності та дотримання принципів гуманності, показово відображають взаємодію у парадигмальному вимірі міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини (на окупованій території). Вочевидь РФ нехтує обов'язками держави-окупанта, регламентованими міжнародним гуманітарним правом, навіть не намагаючись дотримуватися та забезпечувати дотримання його принципів і норм. Навпаки, порушуючи їх свідомо і цілеспрямовано, РФ послідовно демонструє, *inter alia*, безвідповідальне ставлення до виконання міжнародно-правових зобов'язань із захисту прав людини та захисту цивільного населення, ветує рішення Ради Безпеки ООН стосовно власних агресивних дій в Україні, не виконує звернуті до неї рішення про тимчасові заходи Міжнародного суду ООН (юридично зобов'язуючі, зокрема від 16 березня 2022 р. щодо негайного припинення воєнних дій в Україні), ігнорує резолюції Генеральної Асамблеї ООН і рекомендації УВКПЛ, не виконує рішення Європейського суду з прав людини, ухвалені до дати виходу РФ з-під його юрисдикції.

Вимоги міжнародного співтовариства до РФ як держави-агресора негайно припинити застосування сили проти України та утримуватись від будь-якої протиправної погрози силою або її застосування, як це встановлено у п. 4 ст. 2 Статуту ООН, а також негайно, повністю і беззастережно вивести всі свої збройні сили з території України в її міжнародно визначених кордонах дотепер залишаються нею не почутими. Відтак важливо, серед іншого, скориставшись механізмом надзвичайної спеціальної сесії, ініціювати ухвалення рішення Генеральною Асамблеєю ООН про звернення до Міжнародного суду ООН із запитом консультативного висновку щодо правового статусу Автономної Республіки Крим і міста Севастополя.

Саме від міжнародного співтовариства й усвідомлення ним загрози залежить, як довго РФ – держава-агресор, держава-окупант, держава-терорист, держава-порушниця міжнародного права, залишатиметься державою – членом ООН (за визначенням має бути миролюбною, яка здатна і бажає виконувати зобов'язання за Статутом ООН, як це закріплено в п. 1 ст. 4), і зберігатиме за собою статус постійного члена Ради Безпеки ООН, що покладає обов'язок несення особливої відповідальності за підтримання міжнародного миру і безпеки. Екзистенційний конфлікт цивілізацій на теренах України став реалією ХХІ сторіччя, від вислідів якого узалежнений поступ демократичних цінностей, покладених в основу сучасного світопорядку.

У практичній площині для РФ порушення прав людини, передусім права на повагу до людської гідності – це не супроводжуюче явище, а метод ведення війни на теренах України. Відтак зберігається необхідність віднайдення дієвих інструментів і механізмів рішучого «зламу», а не нескінченного

«стримування» РФ, узгодження більш жорстких санкцій міжнародних організацій, координації контрзаходів України та інших держав проти неї як держави-агресора, держави-окупанта, держави-терориста, держави-порушниці міжнародного права, здатних примусити її відмовитися від агресивних дій, дотримуватися і забезпечувати дотримання своїх міжнародно-правових зобов'язань у сфері поваги / захисту людської гідності та прав людини, що походять із *гідності* – невід'ємного, невідчужуваного і непорушного *основоположного права*, іманентно властивого кожній людській особистості, з огляду на притаманну їй соціальну значущість, найвищу суспільну цінність, цілісність особистості, а також на морально-духовну унікальність людини і різноманіття міжлюдських відносин; *засадничої цивілізаційної цінності*, яка визначає нас як людей, стосується основ людяності та цементує права людини, забезпечуючи їх узгодженість. При цьому варто враховувати, що повага і захист людської гідності, як одного з основоположних прав, передбачає виконання міжнародно-правових зобов'язань щодо гарантування права на життя, права на цілісність особистості, заборони катувань, нелюдського або такого, що принижує людську гідність, поводження / покарання тощо «у будь-який час і за будь-яких обставин», отже, як у мирний час, так і в період міжнародних / неміжнародних збройних конфліктів, під час окупації.

Вочевидь дотримання зобов'язань за міжнародним правом прав людини на окупованій території та обов'язків держави-окупанта за правом окупації, міжнародним гуманітарним правом, стосовно різних категорій прав людини, притаманних людській особистості, у площині практичної застосовності становлять складну, багатоаспектну проблематику, тому українська доктрина міжнародного права вже вивчає її у міждисциплінарному вимірі, зокрема межі прав і обов'язків держави-окупанта в контексті виконання зобов'язань щодо захисту людської гідності та прав людини. Наукові дослідження проблем, пов'язаних з обсягом, характером і межами таких зобов'язань, юридичного інструментарію їх реалізації та реагування у разі порушення можуть стати теоретико-методологічним підґрунтям концептуальних підходів до укорінення відповідних практик застосовності прав людини в період міжнародних / неміжнародних збройних конфліктів і окупації, а також удосконалення існуючого механізму притягнення до міжнародно-правової відповідальності держав за вчинення міжнародно-протиправних діянь, порушення міжнародних зобов'язань у сфері забезпечення / захисту прав людини – «твердого ядра» цивілізаційних цінностей. Вони втілюють універсальну природу прав людини, найповніше відображають надбання людства в означеній площині, мають стрижневе методологічне і практичне значення для конструювання та утвердження оптимальної повоєнної моделі міжнародного правопорядку.

<https://www.osce.org/files/f/documents/0/5/534933.pdf> 2. See: Ibid. P. 12, 14–20.

3. Задорожній О. В. Порухення принципу поваги основних прав і свобод людини агресією РФ на сході України. Від теорії міжнародного права до практики захисту прав людини. Liber Amicorum до 60-річчя проф. В. В. Мищика: моногр. / авт. кол.; за ред. О. В. Задорожного та О. Р. Поєдинок. Київ; Одеса: Фенікс, 2016. С. 613.

4. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. Вісник Національної академії правових наук України. 2016. № 1 (84). С. 24.

5. Калугин В. Ю. Курс міжнародного гуманітарного права. Минск: Тесей, 2006. С. 6.

6. Денисов В. Н. Захист дітей як імперативний принцип міжнародного гуманітарного права. Захист прав дітей в умовах війни за міжнародним правом та національним законодавством України: моногр. / Шемшученко Ю. С., Скрипнюк О. В., Оніщенко Н. М. та ін.; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Юридична думка, 2021. С. 137–138.

7. Гнатовський М. М., Короткий Т. Р., Хендель Н. В. Міжнародне гуманітарне право. 2-ге вид., доповн. Одеса: Фенікс, 2015. С. 8–9.

8. Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1996. P. 240. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf>

9. Сиройд Т. Механізм Організації Об'єднаних Націй щодо захисту цивільного населення під час збройних конфліктів. Від теорії міжнародного права до практики захисту прав людини. Liber Amicorum до 60-річчя проф. В. В. Мищика: моногр. / авт. кол.; за ред. О. В. Задорожного та О. Р. Поєдинок. Київ; Одеса: Фенікс, 2016. С. 651.

10. Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1996. P. 257. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf>

11. Кальховен Фриц. Ограничения методов и средств ведения войны / пер. с англ.; 2-е изд., испр. Москва: МККК, 1999. С. 213.

12. Мищик В. В. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950. Енциклопедія міжнародного права: у 3 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко, В. Н. Денисов (співголови) та ін.; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ: Академперіодика, 2017. Т. 2: Е–Л. С. 127.

13. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV у редакції від 2 грудня 2012 р. № 5463-VI. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 30. Ст. 260. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>

14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини: Закон України від 18 жовтня 2022 р. № 2689-IX. Голос України. 05.11.2022. № 226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2689-IX#Text>

15. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини: Закон України від 18 жовтня 2022 р. № 2690-IX. Голос України. 05.11.2022. № 226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2690-IX#Text>

16. Council of Europe Action Plan for Ukraine «Resilience, Recovery and Reconstruction» 2023-2026. Document prepared by the Directorate of Programme Co-ordination. Document approved by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 14 December 2022 (CM(2022)187-final). P. 3-16. URL: https://www.astrid-online.it/static/upload/-145/-1452_2.4-action-plan-ukraine--cm-2022-187-finale.pdf

17. Див.: Христова Г. Позитивні зобов'язання держави у сфері прав людини: сучасні виклики: моногр. Харків: Право, 2018. С. 426.

18. United Nations Human Rights Committee, General Comment No. 31 [80]: The Nature of the General Legal Obligation Imposed on States Parties to the Covenant (CCPR/C/21/Rev.1/Add.13), 26 May 2004. URL: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=8

&DocTypeID=11. **19.** Ibid. **20.** Сироїд Т. Цит. праця. С. 651. **21.** Давид Ерик. Принципи права збройних конфліктів: Курс лекцій юрид. ф-та Открытого Брюссельського університету / пер. с фр. Москва: Міжнародний Комітет Червоного Хреста, 2000. С. 81. **22.** Там же. С. 72. **23.** Гнатівський М. Теоретичні засади міжнародного гуманітарного права та їхнє відображення у практиці міжнародних судових установ. Від теорії міжнародного права до практики захисту прав людини. Liber Amicorum до 60-річчя проф. В. В. Мишика: моногр. / авт. кол.; за ред. О. В. Задорожного та О. Р. Поєдинок. Київ; Одеса: Фенікс, 2016. С. 627. **24.** Там само. С. 630. **25.** Гассер Ханс-Петер. Міжнародне гуманітарне право. Введення. Москва: МККК, 1995. С. 31. **26.** Там само. С. 63. **27.** Сассоли Марко, Буве Антуан. Правова захиста во время війни: в 4-х т. / пер. с англ. Москва: МККК, 2008. Т. 1. С. 412. **28.** Там само. С. 420. **29.** Occupation and Other Forms of Administration of Foreign Territory: Expert Meeting. Report prepared and edited by Tristan Ferraro. Geneva: ICRC, 2012. P. 62. **30.** Антонович М. Відповідальність за порушення прав людини і міжнародного гуманітарного права в умовах гібридної війни. Від теорії міжнародного права до практики захисту прав людини. Liber Amicorum до 60-річчя проф. В. В. Мишика: моногр. / авт. кол.; за ред. О. В. Задорожного та О. Р. Поєдинок. Київ; Одеса: Фенікс, 2016. С. 682. **31.** Там само. С. 689. **32.** Report on the human rights situation in Ukraine 1 February 2021 to 31 July 2021. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2021. P. 29. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Countries/UA/32ndReportUkraine-en.pdf> **33.** Ibid. P. 32. **34.** Second Interim Report on reported violations of international humanitarian law and international human rights law in Ukraine. OSCE ODIHR. 14 December 2022. P. 40–45. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/5/534933.pdf> **35.** Report on the human rights situation in Ukraine 1 August 2020 to 31 January 2021. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2021. P. 30. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Countries/UA/31stReportUkraine-en.pdf> **36.** Situation of human rights in Ukraine in the context of the armed attack by the Russian Federation: 24 February – 15 May 2022. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2022. P. 46. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ua/2022-06-29/2022-06-UkraineArmedAttack-EN.pdf> **37.** Report on the human rights situation in Ukraine 1 February 2022 to 31 July 2022. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2022. P. 31. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ua/2022-09-23/ReportUkraine-1Feb-31Jul2022-en.pdf>

References

1. Second Interim Report on reported violations of international humanitarian law and international human rights law in Ukraine. OSCE ODIHR. 14 December 2022. P. 13. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/5/534933.pdf>. 2. See: Ibid. P. 12, 14–20. 3. Zadorozhnyi O. V. Porushennia pryntsyphu povahy osnovnykh prav i svobod liudyny ahresiiie RF na skhodi Ukrainy. Vid teorii mizhnarodnoho prava do praktyky zakhystu prav liudyny. Liber Amicorum do 60-richchia prof. V. V. Mytsyka: monohr. / avt. kol.; za red. O. V. Zadorozhnoho ta O. R. Poiedynok. Kyiv; Odesa: Feniks, 2016. S. 613 [ukr]. 4. Rabinovych P. M. Mizhnarodni standarty prav liudyny: vlastyvoli, zahalne poniattia, klasyfikatsiia. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*. 2016. № 1 (84). S. 24 [ukr]. 5. Kaluhyn V. Yu. Kurs mezhdunarodnoho humanitarnoho prava. Mynsk: Tesei, 2006. S. 6 [rus]. 6. Denysov V. N. Zakhyst ditei yak imperatyvnyi pryntsyph mizhnarodnoho humanitarnoho prava. Zakhyst prav ditei v umovakh viiny za mizhnarodnym pravom ta

natsionalnym zakonodavstvom Ukrainy: monohr. / Shemshuchenko Yu. S., Skrypniuk O. V., Onishchenko N. M. ta in.; za zah. red. Yu. S. Shemshuchenka. Kyiv: Yurydychna dumka, 2021. S. 137-138 [ukr].

7. Hnatovskyi M. M., Korotkyi T. R., Khendel N. V. Mizhnarodne humanitarne pravo. 2-he vyd., dop. Odesa: Feniks, 2015. S. 8-9 [ukr].

8. Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1996. P. 240. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf>.

9. Syroid T. Mekhanizm Orhanizatsii Obiednanykh Natsii shchodo zakhystu tsyvilnoho naselennia pid chas zbroinykh konfliktiv. Vid teorii mizhnarodnoho prava do praktyky zakhystu prav liudyny. Liber Amicorum do 60-richchia prof. V. V. Mytsyka: monohr. / avt. kol.; za red. O. V. Zadorozhnoho ta O. R. Poiedynok. Kyiv; Odesa: Feniks, 2016. S. 651 [ukr].

10. Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1996. P. 257. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf>

11. Kalskhoven Fryts. Ohranychenia metodov y sredstv vedeniya voyny / per. s anhl.; 2-e yzd., yspr. Moskva: MKKK, 1999. S. 213 [rus].

12. Mytsyk V. V. Yevropeiska konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod 1950. *Entsyklopediia mizhnarodnoho prava*: u 3 t. / redkol.: Yu. S. Shemshuchenko, V. N. Denysov (spivholovy) ta in.; In-t derzhavy i prava imeni V. M. Koretskoho NAN Ukrainy. Kyiv: Akademperiodyka, 2017. T. 2: E–L. S. 127 [ukr].

13. Pro vykonannia rishen ta zastosuvannia praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny: Zakon Ukrainy vid 23 liutoho 2006 r. № 3477-IV u redaktsii vid 2 hrudnia 2012 r. № 5463-VI. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2006. № 30. St. 260. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> [ukr]

14. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vykonannia rishen Yevropeiskoho sudu z prav liudyny: Zakon Ukrainy vid 18 zhovtnia 2022 r. № 2689-IXh. *Holos Ukrainy*. 05.11.2022. № 226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2689-IX#Text> [ukr].

15. Pro vnesennia zmin do Kodeksu Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia, Kryminalnoho kodeksu Ukrainy ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy shchodo vykonannia rishen Yevropeiskoho sudu z prav liudyny: Zakon Ukrainy vid 18 zhovtnia 2022 r. № 2690-IXh. *Holos Ukrainy*. 05.11.2022. № 226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2690-IX#Text> [ukr].

16. Council of Europe Action Plan for Ukraine «Resilience, Recovery and Reconstruction» 2023-2026. Document prepared by the Directorate of Programme Co-ordination. Document approved by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 14 December 2022 (CM(2022)187-final). P. 3–16. URL: https://www.astrid-online.it/static/upload/-145/-1452_2.4-action-plan-ukraine--cm-2022-187-finale.pdf

17. Khrystova H. Pozytyvni zoboviazannia derzhavy u sferi prav liudyny: suchasni vyklyky: monohr. Kharkiv: Pravo, 2018. S. 426 [ukr].

18. United Nations Human Rights Committee, General Comment No. 31 [80]: The Nature of the General Legal Obligation Imposed on States Parties to the Covenant (CCPR/C/21/Rev.1/Add.13), 26 May 2004. URL: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=8&DocTypeID=11

19. Ibid.

20. Syroid T. Vkaz. pratsia. S. 651 [ukr].

21. Davyd Эрык. Прынтсыры прava voоруженных конфликтов: Kurs lektsyi yuryd. f-ta Otkrytoho Briusselskoho unyversyteta / per. s fr. Moskva: Mezhdunarodnysii Komitet Krasnogo Kresta, 2000. S. 81 [rus].

22. Tam zhe. S. 72 [rus].

23. Hnatovskyi M. Teoretychni zasady mizhnarodnoho humanitarnoho prava ta yikhnie vidobrazhennia u praktytsi mizhnarodnykh sudovykh ustanov. Vid teorii mizhnarodnoho prava do praktyky zakhystu prav liudyny. Liber Amicorum do 60-richchia prof. V. V. Mytsyka: monohr. / avt. kol.; za red. O. V. Zadorozhnoho ta O. R. Poiedynok. Kyiv; Odesa: Feniks, 2016. S. 627 [ukr].

24. Tam samo. S. 630 [ukr].

25. Hasser Khans-Peter. Mezhdunarodnoe humanitarnoe pravo. Vvedeniye. Moskva: MKKK, 1995. S. 31

[rus]. 26. Tam zhe. S. 63 [rus]. 27. Sassoly Marko, Buve Antuan. Pravovaia zashchyta vo vremia voyny. V chetyrehk tomakh / per. s anhl. Moskva: MKKK, 2008. T. 1. S. 412 [rus]. 28. Tam zhe. S. 420 [rus]. 29. Occupation and Other Forms of Administration of Foreign Territory: Expert Meeting. Report prepared and edited by Tristan Ferraro. Geneva: ICRC, 2012. P. 62. 30. Antonovych M. Vidpovidalnist za porushennia prav liudyny i mizhnarodnoho humanitarnoho prava v umovakh hibrydnoi viiny. Vid teorii mizhnarodnoho prava do praktyky zakhystu prav liudyny. Liber Amicorum do 60-richchia prof. V. V. Mytsyka: monohr. / avt. kol.; za red. O. V. Zadorozhnoho ta O. R. Poiedynok. Kyiv; Odesa: Feniks, 2016. S. 682 [ukr]. 31. Tam samo. S. 689 [ukr]. 32. Report on the human rights situation in Ukraine 1 February 2021 to 31 July 2021. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2021. P. 29. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Countries/UA/32ndReportUkraine-en.pdf> 33. Ibid. P. 32. 34. Second Interim Report on reported violations of international humanitarian law and international human rights law in Ukraine. OSCE ODIHR. 14 December 2022. P. 40–45. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/5/534933.pdf> 35. Report on the human rights situation in Ukraine 1 August 2020 to 31 January 2021. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2021. P. 30. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Countries/UA/31stReportUkraine-en.pdf> 36. Situation of human rights in Ukraine in the context of the armed attack by the Russian Federation: 24 February – 15 May 2022. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2022. P. 46. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ua/2022-06-29/2022-06-UkraineArmedAttack-EN.pdf> 37. Report on the human rights situation in Ukraine 1 February 2022 to 31 July 2022. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2022. P. 31. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ua/2022-09-23/ReportUkraine-1Feb-31Jul2022-en.pdf>

Falalieieva Liudmyla. Interaction of paradigms of international human rights law and international humanitarian law through the prism of obligations of the occupying power

The article highlights theoretical and practical significance of complying or ensuring compliance with the norms of international human rights law in occupied territories and the obligations of the occupying power in accordance with international humanitarian law. Being distinct and having different implementation mechanisms, these bodies of law are applied in parallel, complementing each other to ensure proper protection of guaranteed rights. This study reveals the essence of and peculiarities of the interaction between the paradigms of these two fields of international law, as one of the most important factors contributing to the fulfillment by the states of their obligations to observe/protect human rights, especially fundamental rights in times of armed conflicts, for instance, during Russian unprovoked aggression against Ukraine in its existential and civilizational dimensions, and during the occupation. The applicability of international human rights law in the context of armed conflicts and occupation is highlighted.

The article includes analysis of the legal regime of occupation, especially the obligations of the occupying power. It assesses the existing problems with the fulfillment of such obligations by the Russian Federation as the occupying power, which destroys the national identity of Ukrainians and weakens their European identity in the parts of the territories of Ukraine that are being temporarily occupied. The article includes proposals how to overcome these and other related problems.

The author concludes by noting that compliance with the obligations under international human rights law in the occupied territories, as well as with the obligations of the occupying power under the law of occupation, international humanitarian law, with respect to various categories of human rights, constitute a complex and multifaced issue. The Ukrainian doctrine of international law already examines this issue in an interdisciplinary dimension, specifically by analyzing the limits of the rights and obligations of the occupying power in the context of fulfilling its obligations as concerns human dignity and human rights. The scientific researches into the issues related to the scope, nature and limitations of such obligations, legal instruments for their implementation and response in case of their violation can become the theoretical and methodological basis for the development of conceptual approaches to the establishment of relevant practices aimed to ensure that human rights are applied and respected during armed conflicts and occupation. Similarly they can serve as a basis for improvement of the existing mechanisms of bringing states to international legal responsibility for committing internationally wrongful acts and violations of international obligations to observe/protect human rights, given that the latter form the hard core of the civilizational values. Civilizational values embody the universal nature of human rights. They most fully reflect the achievements of mankind in this area and are of the pivotal methodological and practical significance for construction and establishment of an optimal post-war model of international legal order.

Key words: *international human rights law, international humanitarian law, principle of respect for human rights and fundamental freedoms, principle of non-use of force or the threat of force, armed conflict, regime of occupation, civilians, human rights, fundamental rights, international treaties, international obligations, international standards, European integration, European identity.*